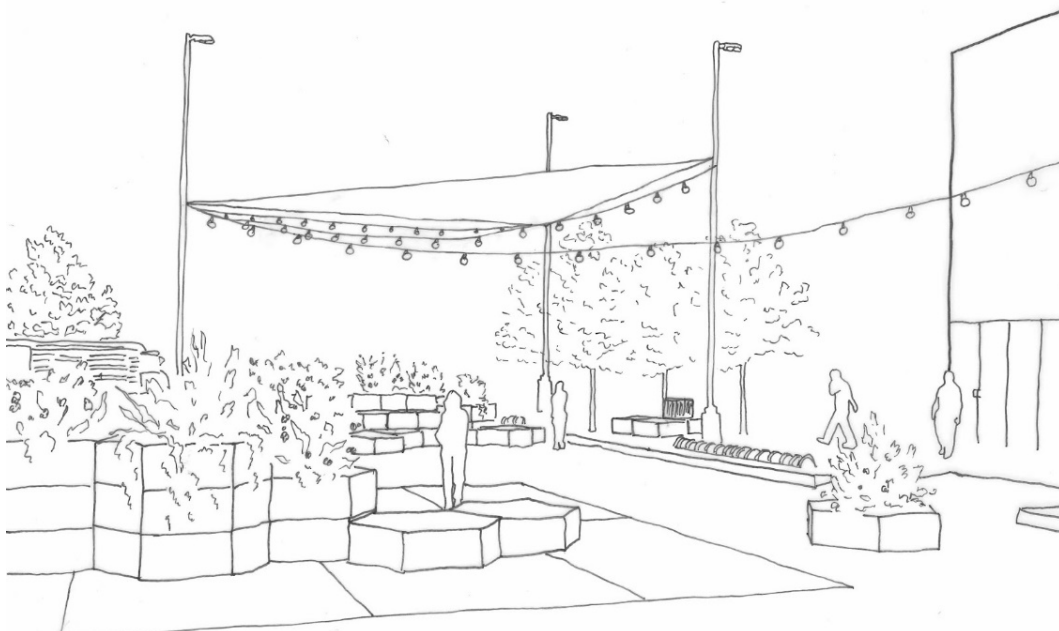

Sommarbiografen

– ett tillfälligt gestaltungsförslag för ett livfullare Gottsunda centrum

Astrid Bergström & Lisa Ersson

Kandidatarbete 15 hp
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Institutionen för stad och land
Uppsala 2020

Titel: Sommarbiografen – ett tillfälligt gestaltungsförslag för ett livfullare Gottsunda centrum

Engelsk titel: The summer cinema – temporary landscape architecture for a more vibrant Gottsunda centrum

© Astrid Bergström & Lisa Ersson

Handledare: Vera Vicenzotti, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Ulla Myhr, SLU, institutionen för stad och land

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå G2E

Kurs: EX0861, Självständigt arbete i landskapsarkitektur

Kursansvarig institution: institutionen för stad och land

Program: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Nyckelord: Interaktivitet, människors aktivitet i staden, tillfällig landskapsarkitektur, tillfälliga kulturella evenemang, utomhusbio

Omslagsbild: Perspektivbild över gestaltungsförslaget av Astrid Bergström

Alla bilder i arbetet används med erforderliga tillstånd.

Publiceringsår: 2020

Publiceringsort: Uppsala

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Tillfällig landskapsarkitektur används på flera håll för att förändra användningen av platser och för att testa nya, mer experimentella lösningar i det offentliga rummet. Det ger även möjligheten att förändra det offentliga rummet efter behov som växlar med årstiderna. Syftet med uppsatsen var att undersöka hur tillfällig landskapsarkitektur kunde bidra till ett livfullare stadsliv i en utemiljö som upplevdes som otrygg och ofunktionell för fotgängare, samt att undersöka hur detta kunde öppna upp för nya uppfattningar om hur stadens offentliga ytor kan användas. I uppsatsen redogörs för användandet av tillfällig landskapsarkitektur och andra tillfälliga evenemang och exempel ges på hur man kan arbeta med temporära gestaltningar och kultur i det offentliga rummet. Arbetet hade även ett socialt perspektiv med avstamp i Jan Gehls bok *Cities for people* med teorier om hur människor använder staden. Utifrån detta analyserades och gestaltades ett område i Gottsunda centrum, en stadsdel i Uppsala. Gestaltningens fokus låg på att skapa bättre vistelseytor och öka livfullheten på platsen som ett sätt att motverka de problem som finns i området. Avslutningsvis fördes en diskussion kring resultatet och de valda metoderna.

Abstract

Temporary landscape architecture is often used to change the use of spaces, and to try out new, more experimental solutions in the public sphere. It also gives the opportunity of changing public space in response to seasonal need. Our aim was to investigate how temporary landscape architecture can increase social interactions and contribute to a more vibrant city, in a place that today seems unattractive for pedestrians, and how this can open new perspectives on the uses of public space. In this paper we researched the use of temporary landscape architecture and other temporary events, and examples are given of how temporary design and culture can be applied to public space. The work also has a social perspective focused on Jan Gehls book *Cities for people* with theories of how the public area is used by the people. Following from this, a selected area in Gottsunda centrum, a suburb of Uppsala, has been analysed and designed. The design focus is to create a better urban space and to increase the vibrancy in order to counteract the problems existing in the area. Lastly, a discussion of the results and the methods chosen are discussed.

Innehåll

Introduktion	5
Syfte och frågeställning	6
Metod	7
Design som undersökande metod och resultat	7
Litteraturöversikt	7
Platsanalys	8
Avgränsningar	8
Bakgrund	9
Vad är tillfällig landskapsarkitektur	9
Människors aktivitet i det offentliga rummet	12
Rumslighet och skala i det offentliga rummet	12
En livfull stad	13
Interaktivitet och tillfälliga evenemang kan stimulera aktivitet	13
Trygghet	14
Undersökning av Gottsunda centrum	15
Gottsunda	15
Inventering	16
Aktivitetsanalys	18
Gestaltungsprocess	20
Programpunkter	20
Skissarbetet	20
Gestaltningförslag	22
Mötesplats på dagen	23
Sommarbiograf på kvällen	24
Modulen	25
Växtval	26
Diskussion	27
Diskussion av gestaltning	27
Platsens påverkan på gestaltningen	28
Metodval	29
Nästa steg	30

Introduktion

En mängd olika aktiviteter pågår ständigt i staden, människor går till jobbet, handlar, umgås och roar sig (Gehl 2010, ss. 19-25). Enligt Gehl (2010, ss. 19-25) kan människors aktiviteter delas upp i tre kategorier: nödvändiga, frivilliga och sociala. Vidare menar han att ett varierat stadsliv där många olika typer av aktiviteter möts bidrar till en stads livfullhet. Begreppet ökad livfullhet tas upp i uppsatsen och syftar på både på en ökad variation av aktiviteter samt sociala möten mellan människor. Hur vi använder staden för olika typer av aktiviteter beror till stor del på hur den är utformad (Gehl 2010, ss. 19-25). Detta medför att människors aktiviteter går att påverka med hjälp av landskapsarkitektur.

Byggprocesser kan vara långdragna och ta tid. Genom att arbeta med tillfällig landskapsarkitektur kan en förändring ske betydligt snabbare än vid mer permanenta gestaltningar (Vu, Pham, & Pham 2018). Tillfällig landskapsarkitektur är enligt Schaller och Guinand (2018) temporära tillägg i utemiljöer som får platser att bli mer användbara. Idén är att tilläggen ska skapa nyfikenhet till platsen och locka människor att stanna upp och i bästa fall interagera med varandra.

Temporära händelser i staden, som till exempel tillfällig landskapsarkitektur och tillfälliga kulturella evenemang, kan fungera som ett sätt att få upp ögonen för hur platser kan användas på ett nytt sätt (Uppsala kommun 2017; Valois 2006). Evenemang som dessutom innehåller ett mått av interaktivitet kan göra att aktiviteten på platsen höjs ytterligare (Urbanowicz & Nyka 2016). Inslag av kultur och interaktivitet är därför något som landskapsarkitekter kan dra nytta av vid försök att påverka aktiviteten och användningen av en plats.

Användningen av våra utemiljöer skiftar över året och tillfällig landskapsarkitektur kan vara ett sätt att anpassa utemiljön till föränderliga behov. Enligt Gehl (2010, s. 21) finns det en korrelation mellan goda väderförhållanden och ökad mängd aktiviteter i staden. Med andra ord rör sig människor i högre grad utomhus på sommaren, därmed finns alltså en större möjlighet att stimulera till aktiviteter under denna tidsperiod.

En plats i Gottsunda centrum valdes ut för ett tillfälligt gestaltungsförslag sommartid. Gottsunda är en stadsdel belägen söder om Uppsala centrum. Uppsala kommun (2019) beskriver Gottsunda som ett vackert, stadsnära och mångfacetterat område trots att det i medier ofta framställs negativt och med fokus på kriminalitet. Det finns flera platser som upplevs otrygga och användandet av utemiljöer beskrivs inte ske på ett jämlikt och mångsidigt sätt (Uppsala kommun 2019). En bristande faktor i Gottsundas stadsmiljö är att det inte finns en tydlig relation till den mänskliga skalan, som en effekt av modernismens stadsutveckling i området (Ibid.). Stora delar av Gottsunda centrum består av markparkeringar och stora huskroppar vilket gör att den mänskliga skalan på platsen har tappats (Ibid.).

Studier har visat att genom att förbättra förutsättningarna för fotgängare, ökar gåaktiviteter och även antalet frivilliga och sociala aktiviteter vilket kan öka stadens livfullhet (Gehl 2010, ss. 19-23). Gestaltungsförslaget var därför tänkt att förbättra för fotgängare och därmed indirekt öka andra typer av aktiviteter vilket även skulle öka förutsättningarna för ett mer livfullt Gottsunda centrum.

Stadsbyggnadsförvaltningen fick år 2015 i uppdrag av Uppsala kommun att genomföra ett planeringsarbete för Gottsundaområdet (Uppsala kommun 2019). Planprogrammet innefattar upp till 7000 bostäder, flera nya arbetsplatser, ett antal allmänna platser som torg, parker och gator samt lokaler för idrott och kultur med mera. Programmet är främst inriktat på social hållbarhet för att motverka segregation i området. Planerna för Gottsunda centrum ämnar skapa ett starkare och mer tillgängligt centrum, där fokus på utvecklingen ska ligga på stadslivet, mänsklig skala och ett brett utbud av olika aktiviteter (Ibid). Planerna för Gottsunda beräknas vara klara omkring år 2050 (Ibid.). Eftersom tillfällig landskapsarkitektur kan bidra till att skapa identitet och platstillhörighet i väntan på förändring (Uppsala kommun 2017) kan det vara ett alternativ för Gottsunda centrum. I uppsatsen undersöks därför om tillfällig landskapsarkitektur kan vara ett sätt att närma sig några av de mål som är uppsatta för Gottsundaområdet redan innan år 2050.

Dahlin (u.å.) menar att de offentliga rummen i socioekonomiskt svagare områden är extra viktiga att ta om hand och det finns ett behov av att utveckla och öka antalet kulturella mötesplatser i dessa områden. Detta ligger till grund för valet Gottsunda centrum som plats. Kultur kan möjliggöra för fler meningsfulla möten mellan olika grupper av människor och bidra till ökad trivsel för de människor som vistas på platsen (Dahlin u.å.). Ett gestaltungs-förslag med kulturella och interaktiva inslag vid Gottsunda centrum skulle kunna göra platsen mer livfull, locka folk från olika områden att delta och bidra till att området kommer i en mer positiv dager.

Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen var att undersöka hur tillfällig landskapsarkitektur skulle kunna bidra till ett livfullare stadsliv i en utemiljö som upplevdes otrygg och ofunktionell för fotgängare, samt undersöka hur detta kan öppna upp för nya uppfattningar om hur stadens offentliga ytor kan användas. Vi ämnade även undersöka vad som bidrar till att människor väljer att uppehålla sig på en plats i det offentliga rummet och hur kulturella evenemang kan spela en roll i detta.

Frågeställningen som skulle besvaras var: *hur kan tillfällig landskapsarkitektur gestaltas för att skapa förutsättningar för ett mer livfullt Gottsunda centrum sommartid?*

Metod

Frågeställningen besvarades genom ett gestaltungsförslag på tillfällig landskapsarkitektur som inspirerades av litteratur och platsanalyser. Gestaltningen styrde valet av litteratur vilket gjorde att de båda var påverkade av varandra. I följande kapitel beskrivs processen, analysen, val av litteratur och uppsatsens avgränsningar.

Design som undersökande metod och resultat

Milburn och Brown (2003) anser att man kan förhålla sig till design som en undersökande metod på olika sätt och använder sig av en skala med fem modeller som beskrivning för olika sätt att förhålla sig till teori och design. Skalan går från ett mer konstnärligt och friare förhållningssätt där designen intuitivt präglas av teorin, till ett mer systematiskt förhållningssätt där teorin styr gestaltningen. En modell som beskrivs är den adaptiva modellen, där teorin ligger till grund för processen och inspirerar till konceptet för utformningen av platsen. Teorin översätts till design, men anpassas till den plats den appliceras på. Processen är i den adaptiva metoden viktig, men fokus ligger på resultatet (Milburn & Brown 2003). Arbetsmetoden som användes i uppsatsen liknar mest det som Milburn och Brown (2003) beskriver som den adaptiva modellen, då gestaltungsförslaget var inspirerat av en teoretisk bakgrund som anpassades till platsen och dess förutsättningar. Fokus låg på resultatet, det vill säga gestaltungsförslaget, men även processen var viktig då det kontinuerligt skedde ett utbyte mellan litteraturen och gestaltning vilket förde arbetet framåt.

Litteraturoversikt

Huvudlitteraturen valdes utifrån den litteratur som tidigare använts under utbildningen och bestod av landskapsarkitekten Gehls (2010, ss. 19-239) bok *Cities for people*. För att redogöra för varför Gottsunda centrum uppfattades ha en oattraktiv utemiljö för fotgängare, samt för att vägledas i gestaltningen, användes boken för att få förståelse kring hur utformandet av utemiljöer kan påverka hur en plats uppfattas och hur människor tenderar att använda olika platser.

Ett flertal artiklar med fokus på tillfällig landskapsarkitektur och hur kultur kan användas i det offentliga rummet användes som litteraturbakgrund i uppsatsen. De låg till grund för förståelsen för hur man kan arbeta med tillfällig landskapsarkitektur och kulturella aktiviteter i det offentliga rummet, samt användes som inspiration för gestaltungsförslaget. För att få en förståelse för situationen i Gottsunda hämtades information från Uppsala kommun (2019) om de problem, utmaningar och utvecklingsmöjligheter som finns i området samt om den bristande utemiljön vid Gottsunda centrum.

Platsanalys

För att få en orienterande överblick av Gottsunda centrum analyserades platsens förhållande till Uppsala centrum och omgivande områden med hjälp av kartor hämtade från Lantmäteriet. Utefter Gehls (2010, ss.19-23) teorier om vilka mänskliga aktiviteter som sker i staden gjordes en aktivitetsanalys vid platsen samt en inventerande karta över faktorer som kunde påverka aktiviteten så som utformningen av utemiljön och klimat. Undersökningarna gjordes för att avgöra var på platsen förslaget skulle placeras för att öka mängden aktiviteter och därmed ge förutsättningar för ett livfullare Gottsunda centrum. Platsbesök gjordes under tre vardagar, den 10 februari mellan kl. 16-17, den 18 februari mellan kl. 14-15 samt den 2 mars mellan kl. 17-18. Vid inventeringen mättes platsen upp, utrustning inventerades och klimat samt vegetation illustrerades i plan. Vid aktivitetsanalysen togs anteckningar över hur människor använde platsen, där aktiviteten delades upp i tre kategorier: frivilliga, nödvändiga och sociala aktiviteter. För att ytterligare förstå människors aktivitet i utemiljöer användes även Lynch (1960, ss. 46-48) sätt att förklara hur folk rör sig i staden genom att använda begrepp som stråk, gränser, noder, kvarter och landmärken. Lynch (1960, s. 47) beskriver stråk som de utrymmen där människor rör sig, men också varifrån de observerar staden. Med gränser menar han en avgränsning eller barriär mellan ett område och ett annat. Kvarter beskrivs som en sektion av staden som har en viss karaktär eller ett visst användningsområde. Vidare beskrivs noder som punkter där flera människor möts på ett eller annat sätt, till exempel där flera stråk korsas. Slutligen beskrivs landmärken fungera som punkter i staden som både kan vara ställen där folk möts, men också exempelvis byggnader som går att orientera sig efter (Lynch 1960, s. 48). Dessa begrepp identifierades på platsen som ett sätt att förklara de olika aktiviteterna som skedde. Analyserna presenteras i uppsatsen genom illustrerade kartor och i text.

Avgränsningar

Arbetet avgränsades till att behandla ämnet tillfällig landskapsarkitektur. Gestaltningen begränsades av att förslaget skulle vara temporärt i sin utformning och att platsen skulle kunna återgå till sin ursprungliga form när förslaget togs bort. Gestaltungsförslaget begränsades i tid till att anpassas till sommarmånaderna. Geografiskt avgränsades arbetet till den plats i Gottsunda centrum som valdes för gestaltningen. Den växtlighet som användes i gestaltningen anpassades till ståndort, förslag på arter togs dock inte upp i arbetet. Arbetet avgränsades också till att inte behandla de konstruktioner eller tekniska lösningar som förslaget innefattar.

Bakgrund

Följande kapitel utgör uppsatsens litteraturbakgrund. Bakgrunden gav en ökad förståelse inom ämnet och användes som inspiration och vägledning till gestaltungsförslaget. I kapitlet förklaras begreppet tillfällig landskapsarkitektur samt vad det kan innebära för det urbana uterummet och för landskapsarkitekten. Exempel på tillfällig landskapsarkitektur tas upp för att ytterligare förklara begreppet och dess räckvidd samt för att påvisa hur gestaltungsförslaget har inspirerats av kända exempel. I bakgrunden diskuteras även varför delar av Gottsunda centrum i dagsläget kan upplevas ha en mindre attraktiv utemiljö att vistas i. Det medför en redogörelse för hur människor använder staden samt vad som avgör om människor vill vistas på, eller undviker, vissa platser till följd av dess utformning. Insikter om hur staden kan utformas till fördel för mänsklig aktivitet togs i beaktning vid utformningen av gestaltungsförslaget.

Vad är tillfällig landskapsarkitektur

Tillfällig landskapsarkitektur innebär temporära tillägg i utomhusmiljöer som kan bidra till sociala möten och bryta människors rutiner i staden (Schaller & Guinand 2018). Enligt Zimm (2016) kan tillfällig arkitektur leda till att uppfattningen av en plats förändras, den kan belysa en plats och dess användning för att göra den mer tillgänglig och öppen för olika aktiviteter, även när den är borttagen. Vidare menar Zimm (2016) därför att tillfällig arkitektur kan leda till permanenta strukturer. Detta kan exempelvis ske när bilgator görs om till gånggator med hjälp av tillfällig arkitektur, och gatans användning till följd av detta förändras permanent. Tillfällig arkitektur och tillfällig landskapsarkitektur kan likna varandra och inbegripa samma sak. Att förändra användningen av en gata genom temporära tillägg kan exempelvis benämnas som både tillfällig arkitektur och tillfällig landskapsarkitektur (Uppsala kommun 2017, Littke 2016).

Tillfällig landskapsarkitektur är också ett sätt för landskapsarkitekten att testa nya idéer, koncept, filosofier och utmana sin kreativitet (Vu et al. 2018). Normalt sett måste landskapsarkitekten ta hänsyn till en rad olika krav till exempel ekologi, geologi, hydrologi. Tillfällig landskapsarkitektur kan istället formas mer fritt (Ibid.). Att inte behöva ta hänsyn till dessa krav kan dock tänkas ha negativa konsekvenser ur exempelvis hållbarhetssynpunkt, om inte hänsyn behöver tas till exempelvis ekologi. Därmed blir det extra viktigt att använda miljömässigt hållbara och återanvändbara material i de temporära konstruktionerna. De tillfälliga gestaltungsförslagen är dock ofta relativt småskaliga vilket gör att negativ påverkan i dessa fall kanske inte blir så stor.

Ett begrepp som används inom ämnet är *Tactical Urbanism*. Termen används för att beskriva hur man med småskaliga, temporära och billiga åtgärder kan skapa mer övergripande förändringar (Lydon & Garcia 2015, ss. 2-3). Fenomenet Tactical Urbanism hävdas enligt Lydon och Garcia (2015, s. 3) komma ur ett behov av snabbare och mer flexibla förändringar då den konventionella stadsbyggnadsprocessen generellt är långsam. En fråga som kan ställas är dock hur övergripande förändringarna faktiskt kan bli med dessa små tillägg. I bästa fall blir

dessas ett steg i ledet i en positiv riktning, i värsta fall kanske en otillräcklig lösning på en plats som kräver mer omdanande förändringar.

Uppsala kommun (2017) arbetar med tillfällig arkitektur för att locka besökare och testa nya användningsområden för olika platser. Kommunen ser det som ett sätt att experimentera med olika platser för att bidra till sociala möten och ge en känsla av gemenskap hos medborgarna. På ett kostnadseffektivt och tidsbesparande sätt kan tillfällig arkitektur bidra till att exempelvis nya stadsdelar snabbt kan utveckla en identitet samt öka värdet i området i väntan på byggnation (Ibid.).

Schaller och Guinand (2018) menar dock att tillfällig landskapsarkitektur också kan fungera som kamouflage för kommande exploateringsplaner. Det kan temporärt tillgängliggöra platser för en bredare massa, som sedan stängs igen när exploateringen sker. Det kan även användas som ett sätt att göra ett område mer attraktivt redan innan man påbörjar ett bygge, för att på så vis garantera höga priser och hyror (Ibid.). En kritik är också att tillfällig arkitektur kan ersätta långsiktigt ansvar. De temporära tilläggen ska alltså inte bli ett substitut för permanenta offentliga satsningar (Zimm 2018). I fallet med Gottsunda finns, som tidigare beskrivet, redan långt gångna planer på upprustning i området. Därmed skulle ett tillfälligt gestaltungsförslag i området inte riskera att bli ett substitut för hållbara lösningar, utan snarare ett välbehövligt tillägg i väntan på utveckling.

Exempel på tillfällig landskapsarkitektur

Tillfällig landskapsarkitektur kan se ut och motiveras på många olika sätt. Stockholm stad (2020) har exempelvis ett projekt som heter *Levande Stockholm* som går ut på att skapa tillfälliga trivsamma utemiljöer för att göra Stockholm till en mer livfull stad. Kommunen fokuserar främst på att göra om trafikerade gator så att de under en begränsad tid blir trivsamma gågator, torg eller pop-up-parker. Detta görs exempelvis genom att stänga av gator för trafik under en begränsad tid och placera ut mobila växter och sittplatser (Ibid.). Sedan projektet grundades för fem år sedan har allt fler områden tagits i anspråk. Projektet omfattade till en början två gator på Södermalm för att idag inkludera omkring 20 platser runt om i Stockholm (Stockholm stad 2019). En del av projekten fungerar som verktyg för att undersöka hur ett eventuellt permanent gestaltungsförslag skulle fungera. Ett exempel är Norrtullsgatan i Stockholm som efter projektet gjorts om till permanent gågata (Ibid.). År 2020:s beslut om projektet ämnar att ytterligare utöka projektet, bland annat för att önskemål och förslag på platser har skickats in från fastighetsägare, verksamheter och stockholmare (Ibid.). Projektet kan alltså anses vara populärt bland såväl olika aktörer som för befolkningen. Även Uppsala kommun (2017) har jobbat på ett liknande sätt med tillfälliga projekt som sommargångator, stadsodlingar och utställningspaviljonger. Ett fenomen som liknar detta är *parklets* (se figur 1). Konst- och designorganisationen Rebar införlivade begreppet parklets i San Francisco år 2005 genom en aktion där de betalade en parkeringsavgift för två timmar för att sedan smycka parkeringen med sittplatser och växter (Littke 2016). Littke (2016) menar att detta är ett sätt att kritisera bilens plats i staden och belysa behovet av offentliga ytor. Aktionen har sedan lett fram till det årliga globala eventet *PARK-ing day* samt till ett officiellt planeringsprogram i San Francisco kallat *Pavements to Parks* som går ut på att inspirera städer runt om i världen att utveckla liknande projekt (Ibid.). Den temporära aspekten möjliggör för landskapsarkitekten att i större utsträckning utforma verk utifrån kreativitet och design (Vu et al. 2018). Enligt Vu, Pham och

Pham (2018) kan tillfällig arkitektur och landskapsarkitektur även presenteras i blomster- och trädgårdsfestivaler, konstinstallationer, ljusinstallationer och urban design. Med denna motivering går det att tala för att tillfälliga kulturella evenemang som till exempel *Allt ljus på Uppsala* kan ses som tillfällig landskapsarkitektur. Allt ljus på Uppsala är en ljusfestival som arrangeras vartannat år av Uppsala kommun under en vecka i november (Allt ljus på Uppsala 2020). Syftet med festivalen är att motivera människor att ta sig ut under årets mörkaste månad för att uppleva staden och dess konst ur ett nytt ljus (Ibid.). Den temporära formen gör alltså att gränsen mellan vad som är landskapsarkitektur, arkitektur och konst i större grad är flytande.

De exempel som nämns ovan används som inspiration för arbetet. Vu et al. (2018) beskriver vidden av vad tillfällig landskapsarkitektur kan innebära, vilket har inspirerat förslaget till att innehålla aspekter med beröringspunkter till tillfälliga kulturella evenemang.

Figur 1. Skiss på hur en parklet kan se ut. Genom relativt små medel kan människan återta bilens utrymme och förändra användningen av platsen. Illustration: Lisa Ersson

Människors aktivitet i det offentliga rummet

Enligt Tonnelat (2010) kan det offentliga rummet beskrivas som ett öppet utrymme vilket är tillgängligt för allmänheten. Exempel på detta är gator, torg, parker, tågstationer, shoppingcentrum, rekreationsområden och andra offentligt ägda öppna anläggningar (Tonnelat 2010). Det offentliga rummet har, enligt Gehl (2010, s. 25), genom alla tider fungerat som mötesplats där mängder av aktiviteter sker: människor möts, utbyter samtal och nyheter, gör affärer och byter varor. Det offentliga rummet har också alltid varit en plats för konst, kultur och olika tillställningar (Gehl 2010, s. 25). Tonnelat (2010) beskriver gatan som den starkaste symbolen för det offentliga rummet. Vidare menar hon att det kanske också är den mest debatterade, då dess användning och innebörd har ändrats det senaste århundradet (Tonnelat 2010). Idag planeras gator mest för rörelse: för fotgängare, cyklister och framförallt bilar (von Schönfeld & Bertolini 2017).

Privatbilismen har haft en enorm inverkan på gatornas dynamik (von Schönfeld & Bertolini 2017). Gehl (2010 s. 26) beskriver hur städer, innan bilens intåg under 1900-talet, i högre grad var anpassade efter människors sinnen och skala. Då bilarna kom i fokus för utvecklingen skedde ett skifte där proportionerna och skalan blev mer bilorienterad och den mänskliga skalan förlorades. Fotgängare och de sociala mötesplatserna fick därmed allt mindre utrymme (Gehl 2010, s. 26). Gottsunda centrum är idag onekligen en plats där bilarna har stått i centrum för utvecklingen då stora ytor av området består av markparkering.

Von Schönfeld och Bertolini (2017) menar att ifrågasättandet av bilens plats i staden blir allt vanligare. Detta genom att stadens gator alltmer tillgodoses med utemöbler, växtlighet, foodtrucks, konst, kultur och marknader med mera, vilket därmed leder till att gatorna erkänns som offentliga utrymmen. Förekomsten av dessa typer av element på stadens gator är enligt von Schönfeld och Bertolini (2017) inte nytt, men det uppmärksammas i högre grad nu eftersom det offentliga rummet i städer har blivit en mer omstridd resurs då fler aktörer och användare delar på utrymmet.

Enligt Dahlin (u.å.) krävs nya strategier för att nå ökad social hållbarhet och en mer jämlik stadsutveckling. Hon anser det inte realistiskt att enbart använda sig av standardiserade metoder för de olika skedena av planprocessen, utan hävdar att det finns ett behov av mer flexibla och kreativa förhållningssätt (Dahlin u.å.). Tidigare nämnda exempel på tillfällig landskapsarkitektur, som parklets och projektet Levande Stockholm, är båda exempel på ett flexibelt och kreativt sätt återta bilarnas utrymme till fördel för mänsklig aktivitet.

Rumslighet och skala i det offentliga rummet

Huruvida en plats upplevs god eller inte beror enligt Gehl (2010, s. 162-164) bland annat på hur väl den är anpassad till den mänskliga kroppen, våra sinnen och vår känsla av skala och dimensioner. Gehl (2010, s. 239) menar att detta går att skapa i stadsplaneringens strukturer, där byggnader och utrymmen är designade i en mindre skala anpassad efter människan.

Uppsala kommun (2019) beskriver stadsplaneringen i Gottsundas centrala delar som en effekt av modernismens ideal där olika funktioner delas upp i olika områden. Vidare beskriver de att storskaliga trafikerade områden och monotona byggnader utgör barriärer i stadslandskapet. Enligt Gehl (2010, s.53) bidrar stadslandskap likt det som finns i Gottsunda centrum, d.v.s. med stora, utspridda

byggnader och stora avstånd med få människor på platsen, till att platser upplevs opersonliga, formella, kalla och med få saker att uppleva.

Vidare menar Gehl (2010, s. 165) att ett sätt att återfå mänsklig skala på storskaliga platser är att försöka bilda olika sorters rumslighet i det större sammanhanget. Exempel som han tar upp angående detta är när stora torg förvandlas till marknader genom att stånd ställs ut. En mänskligare skala i ett större sammanhang kan även skapas genom att exempelvis placera ut matvagnar med tillhörande cafébord och stolar, eller genom att placera ut växtlighet samt olika sorters utemöbler (Gehl 2010, s. 165). Att skapa olika typer av rumslighet på en storskalig plats kan alltså vara ett sätt att göra den mer attraktiv.

En livfull stad

Att skapa en livfull stad kan enligt Gehl (2010, s. 63) vara ett mål i sig, men bidrar även till att göra en stad trygg, hållbar och hälsosam. Många olika typer av aktiviteter pågår i det offentliga rummet, både parallellt och som interagerar med varandra (Gehl 2010, s. 63). Aktiviteter kan enligt Gehl (2010, ss. 19-23) delas in i tre grupper: nödvändiga, frivilliga och sociala aktiviteter. Nödvändiga aktiviteter, som att ta bussen till skolan eller att gå till affären, kommer att ske oavsett hur det offentliga rummet är utformat. Frivilliga aktiviteter å andra sidan, såsom att ta en promenad eller stanna upp för att njuta av en plats, är beroende av platsens kvalitéer för att de ska ske. Det kräver vissa förutsättningar i miljön såsom ett behagligt klimat, att platsen känns trygg att vistas på och att den är visuellt tillfredsställande (Gehl 2010, ss. 19-23).

Med begreppet sociala aktiviteter syftar Gehl (2010, ss. 19-23) på kommunikation mellan människor. Den sociala aktiviteten kan både inbegripa en mer passiv form av interaktion, där vi exempelvis sitter och ser ut över förbipasserande, eller innebära spontana möten mellan människor som hälsar och konverserar. Den vanligaste formen av social aktivitet hävdar Gehl (2010, ss. 19-23) är den när vi ser och hör människor i vår omgivning, det är även denna form av aktivitet som lättast påverkas genom stadens utformning och stadsplanering. Vidare menar han att denna aktivitet sedan kan fungera som en språngbräda till annan typ av social aktivitet då det innebär en ökad möjlighet för att interaktion mellan människor kan ske. En livfull stad är en stad där många olika aktiviteter kan ske, i synnerhet de sociala och frivilliga aktiviteterna (Gehl 2010, ss. 19-23).

Interaktivitet och tillfälliga evenemang kan stimulera aktivitet

Urbanowicz och Nyka (2016) menar att olika typer av installationer kan bidra till ökat engagemang och aktivitet i en stad. De syftar främst på interaktiva installationer som innehåller någon form av videoteknik. Ett exempel som tas upp är det temporära verket *Body Movies* av Rafael Lozano-Hemmer. *Body Movies* är ett tillfälligt videokonstverk som placeras någonstans i en stads uterum och går ut på att porträtt tagna i staden projiceras på en vägg som visas i skuggorna som bildas när människor går förbi verket (Antimodular Research u.å.). Urbanowicz och Nyka (2016) beskriver verket som ett lyckat exempel på en interaktiv installation som har bidragit till platsidentitet och som har lockat människor att delta aktivt och socialt. Verket stimulerar till aktivitet där deltagarna också blir en del av och därmed medskapare av verket (Urbanowicz & Nyka 2016). Trots debatter som pågår om teknikens negativa påverkan på dagens samhälle, slår Urbanowicz och Nyka (2016) ett slag för nya kreativa teknologiska lösningar som

ett sätt att skapa livfulla städer där människor kan interagera med verket eller med varandra. Framför allt argumenterar de för att interaktiva element i staden kan bidra till att människor går från ett mer passivt iakttagande till ett mer aktivt deltagande vilket höjer stadens livfullhet. De hävdar att städer idag oftast saknar dessa typer av kreativa aktiviteter och menar att projekt som involverar människors delaktighet kan tillföra staden fler meningsfulla utrymmen för folk att vistas på, att använda, medverka i samt minnas (Ibid.).

Gehl (2010, ss. 144-145) lyfter också fram interaktiva, eller snarare mer valbara element som positiva inslag i utemiljön. I en interaktiv arkitektur där olika elementen går att förflytta eller kan justeras av brukarna själva går det i ännu högre grad att skapa strukturer som är önskvärda av användarna (Gehl 2010, ss. 144-145). Exempel på detta är mobila sittplatser som går att anpassa så att de på bästa sätt fyller den funktion som önskas.

Valois (2006) beskriver värdet av tillfälliga evenemang i stadens uterum. Hon menar att tillfälliga evenemang kan skapa djupare relationer till en plats samt bidra till platsens kulturella och sociala identitet. Hon tar upp Marc Ahrs verk *Ice Cinema* som exempel, vilket kom till då konstnären ville liva upp sitt bostadsområde under den mörka vintern. Han byggde då, utanför sin port, en igloo i vilken han projicerade sina egna filmer (Valois 2006). Filmerna gick att skådas inifrån men skapade också ett vackert sken som gick att beskåda utifrån. Installationen blev snabbt en attraktion för de boende i området och fick funktionen av en mötesplats, ett landmärke och ett diskussionsämne (Ibid.). I samma artikel tar Valois (2006) också upp den temporära video- och konstfestivalen *Desert* som hölls i en nedlagd avfallsförbränningsanläggning i Montreal som ett exempel på hur tillfälliga evenemang kan bidra till ändrad uppfattning av en plats. Valet av plats var ett sätt att uppmuntra besökarna att reflektera över konstens roll och värdet i att upptäcka otillgängliga aspekter av staden (Ibid.). Valois (2006) menar att både *Ice Cinema* och *Desert* är evenemang som utmanade uppfattningen av det offentliga rummet samt förhållandet mellan individer. Att plötsligt finna sig själv tittandes på film tillsammans med främlingar i en igloo på gatan, eller att uppleva en gammal soptipp ur en ny synvinkel, är båda exempel på hur dessa typer av aktioner kan öppna upp för nya uppfattningar om hur stadens offentliga rum kan användas (Ibid.).

Tillfällig arkitektur och händelser kan höja stadens livfullhet menar Zimm (2016). Hon belyser också vikten av innehållet av konst och kultur i stadens offentliga rum. Hon menar att kulturen i staden kan förena människor, öppna för social kontakt och skapa minnen och känslor. Som exempel på tillfälliga urbana aktiviteter tar hon bland annat upp utomhusbio som ett sätt att locka en bred målgrupp till nya platser i staden, precis som Valois (2006) motiverar att tillfälliga evenemang kan göra. Att tillfälliga kulturella evenemang kan stimulera aktivitet samt ändra uppfattningen av hur en plats kan användas inspirerade till uppsatsens gestaltungsförslag.

Trygghet

Enligt Dahlin (u.å.) medför känslor av otrygghet begränsningar som kan hindra vissa från att röra sig i delar av staden. Därför är det extra viktigt att stärka trygghetskänslan vid exempelvis hållplatser och andra viktiga målpunkter i stadsmiljön (Dahlin u.å.). Enligt Gehl (2010, s. 91) är det en nödvändig förutsättning att känna trygghet för att människor ska vistas i och använda staden,

och generellt ökar känslan av trygghet i närvaro av andra människor. Att skapa evenemang som befolkar platser kan därför vara ett sätt att skapa trygghet.

Sittplatser med skydd i ryggen upplevs ofta trygga och fördelaktiga att slå sig ner på (Gehl 2010, s. 75). Studier visar att dessa sittplatser och de som har en bra utsikt över folklivet är de som är mest populära att använda (Gehl 2010, ss. 25-26). Genom att öka andelen trygga sittplatser, överskådliga platser och förbättra belysning kan platser bli mer attraktiva och trygga att vistas på (Gehl 2010, s. 75, s. 101) och därmed leda till att fler vistas där.

En annan aspekt som kan utgöra risker och därmed minska tryggheten för fotgängare är otrygga trafikmiljöer. Förutsättningarna för fotgängare försämrats enligt Gehl (2010, s. 91) desto mer plats bilarna tar. Smala trottoarer och gångstråk, som en effekt av prioriterad biltrafik, gör det svårare och mindre attraktivt att gå till och från olika platser (Gehl 2010, s. 91). Genom att utvidga utrymmet för fotgängare vid Gottsunda centrum samt skapa skydd från trafik skulle alltså platsen kunna upplevas som mer attraktiv att vistas på.

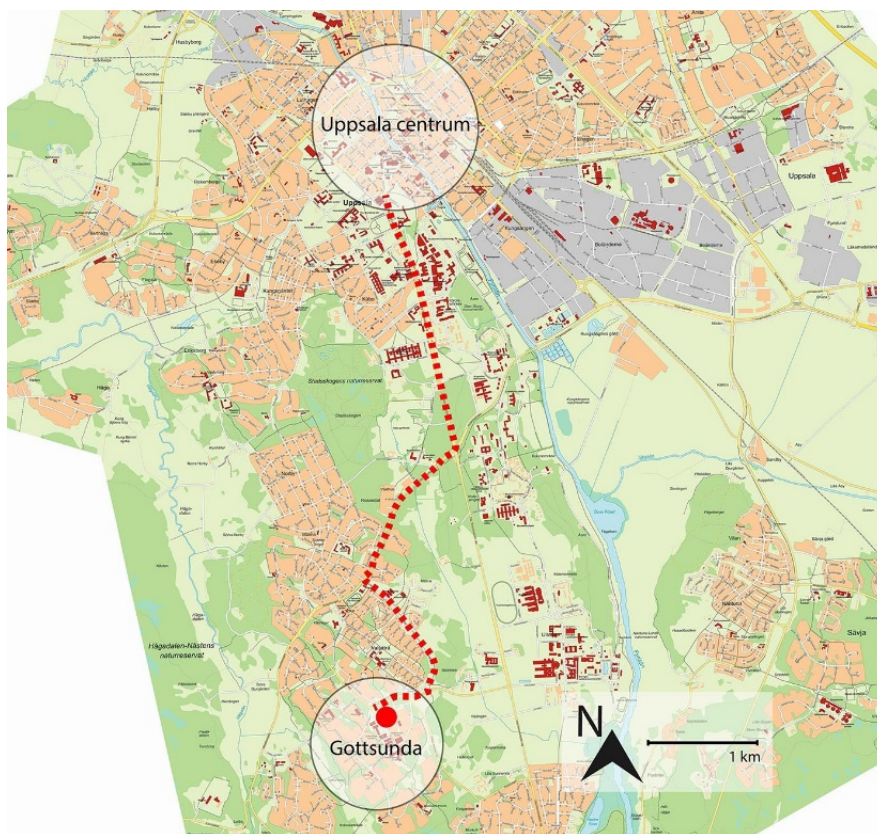
Undersökning av Gottsunda centrum

Olika områden i Uppsala besöktes för att hitta en lämplig och inspirerande plats för tillfällig landskapsarkitektur. Sökandet utgick från att hitta en plats med outnyttjad potential och behov av förändring samt en plats där kommande exploatering ska ske. På så sätt skulle det tillfälliga gestaltungsförslaget både förbättra platsen samt vara ett sätt att undersöka och testa platsens potential i väntan på kommande förändring. Med förbättring menas att förslaget ska ge förutsättningar till ökad aktivitet och sociala interaktioner vilket kan bidra till att platsen blir mer livfull. Ett område i Gottsunda centrum valdes då platsen ansågs, jämfört med våra andra alternativ, vara i störst behov av förändring både på grund av dess utformning men även på grund av de sociala problem som finns i området. Området valdes också som en strategi att locka folk från andra delar av Uppsala till stadsdelen.

Gottsunda

Gottsunda centrum ligger cirka 7 km söder om centrala Uppsala. Centrumets galleria har ett utbud av bland annat affärer, restauranger och caféer och inhyser även Gottsunda badet och ett bibliotek. I närheten ligger två skolor samt en kyrka. Det finns goda kommunikationer då ett flertal busslinjer avgår från hållplatsen Gottsunda torg. Att ta sig mellan Gottsunda torg och Uppsala centrum tar ca 20 minuter med buss och snabbaste cykelvägen från centrum är 7 km och tar cirka 20 minuter (se streckad linje i figur 2).

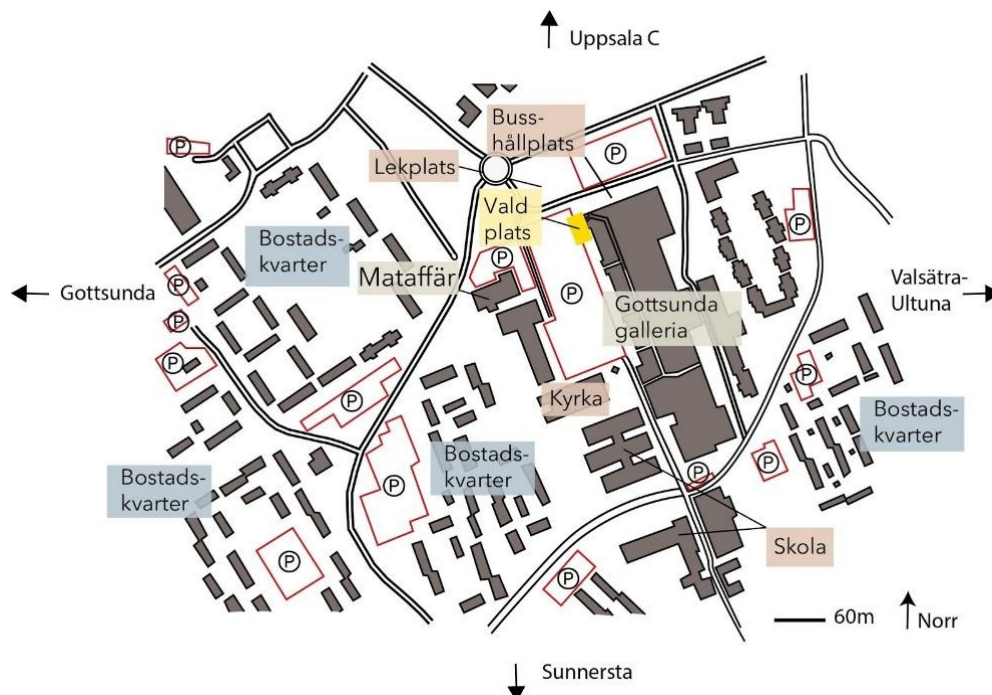
Figur 2. Översiktlig karta som visar Gottsunda i förhållande till Uppsala centrum. Den streckade linjen visar den snabbaste cykelvägen mellan platserna vilken är cirka 7 km. Kartunderlag: Tätortskartan Raster © Lantmäteriet (2020), omarbetad av författarna

Den valda platsen (se figur 3) är en del av en parkering samt ett angränsande gångstråk beläget vid Gottsunda gallerians huvudentré. Vid platsbesök noterades att stor aktivitet skedde här men att det var få som uppehöll sig en längre tid. Detta tolkades som att det finns en potential att öka aktiviteten på platsen genom att få fler att stanna upp och vistas här under en längre tid. Det soliga läget och närheten till busshållplatser bidrar till platsens potential, likaså asfalten som med dess stora, plana yta blir ett utmärkt underlag att placera ut temporära element.

Inventering

Under besöken konstaterades att utemiljön vid centrumet upplevdes som mycket storskalig, med massiva byggnader och en parkering som breddade ut sig över ett stort område (se figur 3). Parkeringsplatserna var väl använda men aldrig helt fulla vid besöken. Att platsen ligger i anslutning till vägar och parkeringar (se figur 4a) bidrar till en del ljud och buller, det kan dock antas att en del av trafiken och bullret minskar när köpcentrumet stänger vid kl. 21. Det finns även en lekplats i området, belägen vid busstorget och gallerians nordliga sida (se figur 3). Lekplatsen var vid besöken inte använd, men kan tänkas locka besökare vid bättre väderförhållanden.

Figur 3. Karta som beskriver platsens sammanhang och vilka områden folk rör sig mellan. Kartunderlag: © Uppsala kommuns baskarta (2020), omarbetad av författarna

Vid huvudentrén består gallerians fasad delvis av en stor vit yta (se figur 4b). Gångstråket vid gallerians västra sida (se figur 6) har ett antal sittplatser som vid besöken inte användes (se figur 5a & 5b). En förklaring till detta kan vara väderlek, men också att de upplevdes som nedgångna och att vissa saknade skydd i ryggen eller skydd mot väder och vind.

Gångstråket är solbelyst under dagen och kvällen, medan gallerians norra sida till största delen av dygnet är i skugga (se figur 6). Den norra sidan av huvudentrén är dessutom begränsad av Valthorsvägen (se figur 6) vilket är vägen där flertalet bussar passerar. Att skapa ett tillfälligt gestaltungs-förslag vid denna sida skulle förmodligen inneburi större svårigheter att stänga av trafik jämfört med området på den västra sidan. På grund av dessa anledningar valdes den nordliga sidan bort som potentiell plats.

Figur 4a. Foto över parkeringen som breder ut sig över centrumet. Foto: Astrid Bergström (2020)

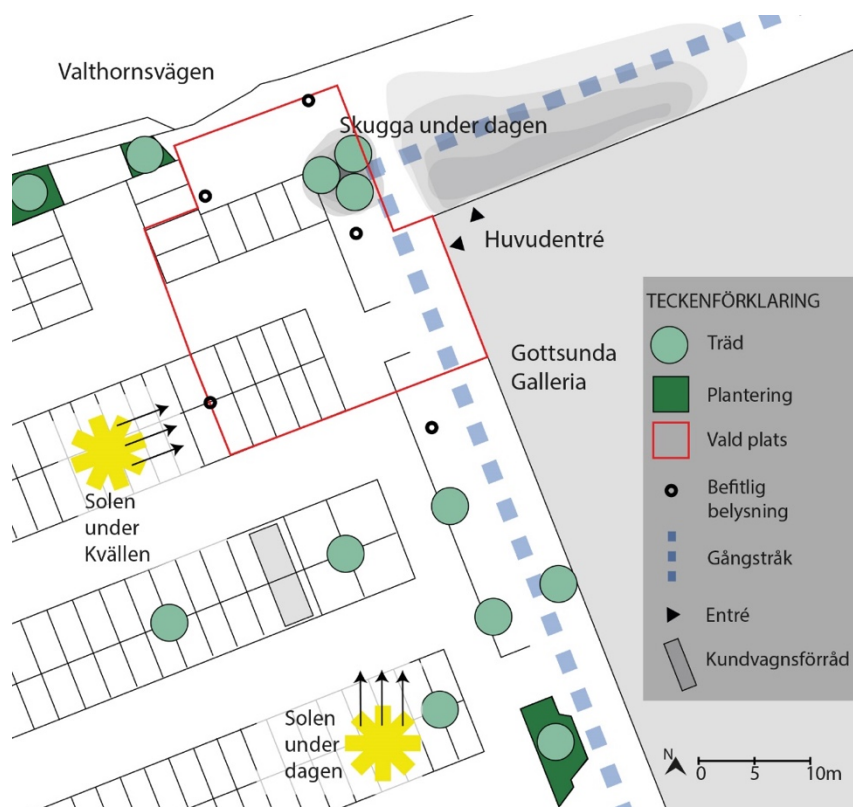

Figur 4b. Gottsunda gallerians huvudentré som ligger i anslutning till parkeringen. Foto: Astrid Bergström (2020)

Figur 5a & 5b. Bänkar på gångstråket vid gallerians västra sida som upplevdes oinbjudande på grund av slitage och brist på skydd. Foto: Lisa Ersson (2020)

Utemiljön kring centrumet består till största delen av en hårdgjord yta med en del växtlighet i form av små träd och planteringar (se figur 6). Det kan antas att det kan bli varmt under sommaren då asfalten värms upp och det inte finns så mycket växtlighet som erbjuder skugga. Vid huvudentrén finns tre träd som ger skugga och kan bidra till att skapa en attraktiv plats att vistas på under soliga dagar (se figur 6).

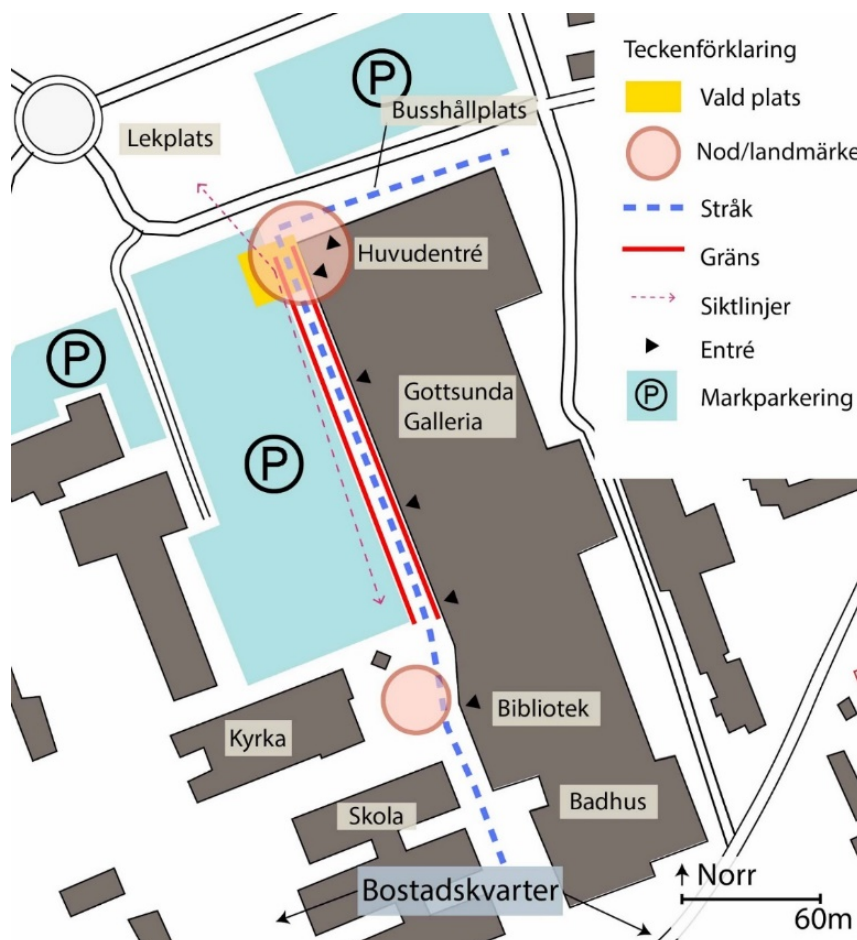
Figur 6. Karta framtagen vid inventering som visar växtlighet och solljus. Den valda platsen är solbelyst under hela dygnet vilket kan skapa varma temperaturer. Illustration: Lisa Ersson

Aktivitetsanalys

Många passerade centrumet via gångstråket längs med gallerians västra sida för att uträtta ärenden, handla i gallerian, gå till bussen eller för att ta sig till olika platser som ligger i anslutning till centrumet (se figur 7). Det var även ett flertal som korsade över parkeringen till och från gallerian och de parkerade bilarna.

Mycket aktivitet skedde i angränsning till huvudentrén (se figur 7) som kan ses både som en nod och ett landmärke. Folk var på väg dit eller därifrån, men personer stod även och väntade innanför dörrarna vid entrén. Det noterades att ingen av de som väntade använde sittplatserna utan valde att stå upp medan de väntade. Närheten till busshållplatserna, huvudentrén och skyddet från kylan tolkades som förklaringar på varför folk valde denna plats att vänta på. Slutsatsen drogs att detta tyder på att det saknas attraktiva sittplatser i närheten. Mängden människor som rörde sig på platsen tolkades även innebära att det finns förutsättningar för att bjuda in till frivilliga och sociala aktiviteter i närheten. Övriga entréer (se figur 7) undersöktes också. Där var det dock betydligt mindre människor som rörde sig över platsen och den upplevdes som avlägsna från huvudentrén, trots att avståndet är relativt kort.

Gångstråket (se figur 7) upplevdes främst användas som transportsträcka till och från olika målpunkter. Detta kan vara en effekt av att stråket är långsmalt med olika noder i varsin ände, där huvudentrén och busshållplats ligger i den ena änden medan skola, kyrka, badhus och bostadskvarter ligger i den andra (se figur 7). Det långsmala stråket har tydliga gränser på varsin sida med gallerian i öst och parkeringsyta i väst vilket gjorde att platsen upplevdes exponerad och smal (se figur 7). Från den valda platsen finns siktlinjer mot lekplatsen och mot gångstråket på gallerians västra sida (se figur 7).

Figur 7. Analyskarta över Gottsunda centrum som motiverar hur människor rör sig i området. Kartunderlag: © Uppsala kommuns baskarta (2020), omarbetad av författarna

Gestaltningprocess

En del av gestaltningprocessen var att stödja förslaget på den litteratur som nämns i uppsatsen. Ett antal programpunkter med utgångspunkt i litteraturen vägledde gestaltningen och de kan ses som mål som önskades uppfyllas.

Programpunkter

Förslaget ska innehålla:

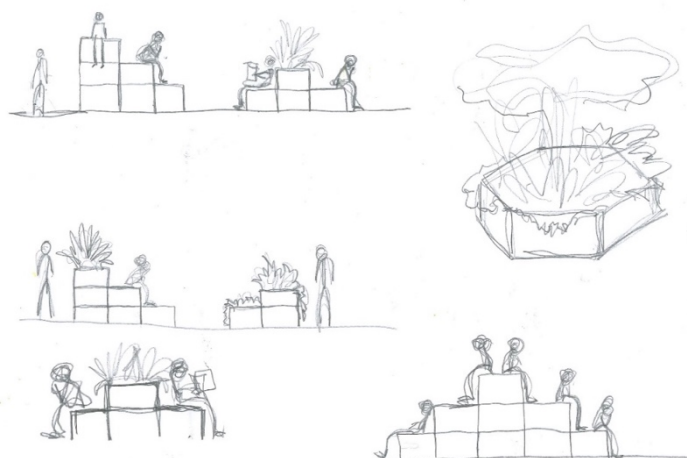
- » sittplatser i både sol och skugga för att skapa attraktivare sitt- och mötesplatser (Gehl 2010, ss. 20-21)
- » en skala bättre anpassad till människan för att göra platsen mer attraktiv att vistas på (Gehl 2010, s. 164)
- » olika rumslighet för att göra platsen mer attraktiv att vistas på (Gehl 2010, s.165)
- » ett utvidgat och förbättrat utrymme för fotgängare, som ett sätt att ifrågasätta bilens plats i staden (Gehl 2010, ss. 19-23; von Schönfeld & Bertolini 2017)
- » interaktiva och kulturella inslag för att öka deltagandet och därmed livfullheten på platsen (Urbanowicz & Nyka 2016; Valois 2016)
- » flyttbara element som ett sätt att möjliggöra anpassningsbara strukturer (Gehl 2010, ss. 144-145)
- » sittplatser med skydd i ryggen, utblick och möjlighet med att socialisera i olika stora grupperingar, för att skapa attraktivare sitt- och mötesplatser (Gehl 2010, ss. 22-25, s. 75)
- » skydd från trafik för att öka tryggheten på platsen (Gehl 2010, s. 91)
- » belysning på kvällen för att öka upplevd trygghet på platsen (Gehl 2010, s. 101)

Skissarbetet

Ett sätt att komma fram till gestaltningen var genom att skissa på olika förslag och idéer. I skissandet provades att dels vara mer fria och att dels skissa utifrån specifika former. När skissandet var mer fritt märktes det att utformningen tenderade att komma ifrån den tillfälliga aspekten av gestaltningen. En större variation i former samt vissa typer av tekniskt komplicerade former som till exempel runda eller mycket stora konstruktioner, antogs kräva en mer permanent gestaltning. Detta dels på grund av att de skulle innebära en mer komplicerad tillverkningsprocess, men även då det skulle innebära att de blev mer platsspecifika vilket skulle försvåra återanvändning. Eftersom en fördel med tillfällig landskapsarkitektur kan vara att det är en kostnadseffektiv lösning (Uppsala kommun 2017) blev idén att gestaltningen skulle bygga på en konstruktion som var billig och lätt att tillverka. För att förslaget skulle ha ett hållbarhetsperspektiv skulle konstruktioner gå att förflytta samt återanvända och byggas av ett miljömässigt hållbart material. Detta ledde fram till ett skissande av olika typer av moduler med specifika och lättillverkade former vilka var tänkta att kunna staplas på varandra för att skapa rumslighet. En del i skissandet var därför att testa

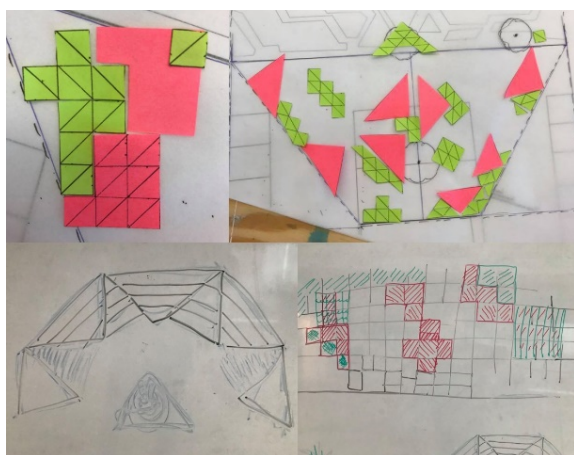

variationer av rumslighet som kunde skapas genom detta (se figur 8). Modulernas ihållighet födde även idéer om möjligheten att förvara något mobilt inuti.

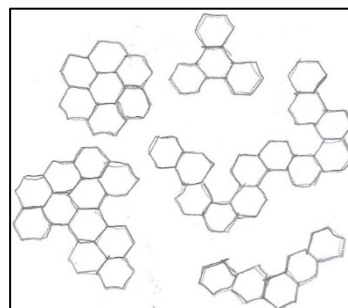

Figur 8. Undersökande skisser på hur rumslighet kan skapas genom att stapla moduler på varandra och hur dessa kan kombineras med växtlighet. Illustrationer: Lisa Ersson

Olika typer av moduler, bland annat trekanter och fyrkanter, testades i processen (se figur 9). Hexagonen valdes slutligen då den upplevdes ge större möjligheter att skapa spännande formationer. Formen är kantig men har många sidor och går att sätta samman på flera olika sätt vilket gjorde att mer organiska formationer kunde skapas (se figur 10). Hexagonen skapar också sittplatser som kan möjliggöra för sociala möten, då ytor skapas där främlingar kan sitta bredvid varandra utan att det upplevs alltför intimt (se figur 11).

Figur 9. Ett kollage som visar exempel på skissandet av olika former. Foton: Astrid Bergström (2020)

Figur 10. Exempel på vidden av former som kunde skapas med hexagoner. Illustration: Lisa Ersson

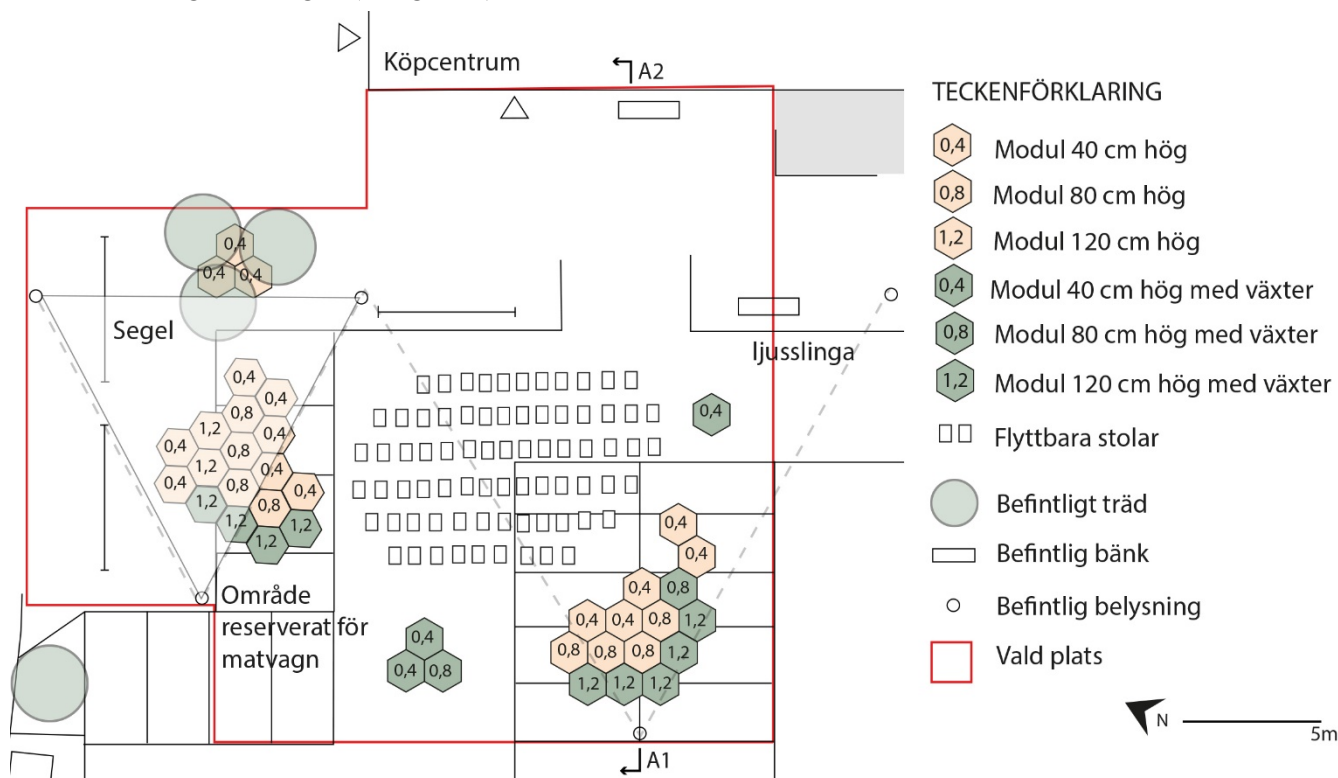

Figur 11. Skiss på hur det går att sitta på en hexagon-modul. Hexagonen som sittplats kan skapa möjlighet för sociala möten utan att det känns för intimt. Illustration: Lisa Ersson

Gestaltningförslag

Uppsatsens resultatdel består av ett tillfälligt gestaltningsförslag med syfte att öka förutsättningarna för ett mer livfullt Gottsunda centrum. I följande kapitel presenteras förslaget i text och med hjälp av illustrerande bilder. Förslaget består av en yta med sittplatser och växtlighet som på kvällen kan användas när en bit av fasaden förvandlas till bioduk. Gottsunda får därmed en temporär utomhusbiograf som kan locka folk både från närområdet och andra delar av Uppsala. Gestaltningen ger förutsättningar för att fler människor ska kunna använda platsen på olika sätt, både dag och kvällstid. Förslaget skapar nya aktiviteter och platser för sociala möten och ökar därmed förutsättningarna för att platsen ska upplevas mer livfull.

Förslaget innehåller två delar. En del som består av sexkantade moduler i olika formationer som skapar sitt- och mötesplatser dagtid. En mer tillfällig och interaktiv del som utgörs av flyttbara stolar som under kvällstid kan tas fram då film visas mot köpcentrets nordvästra fasad. Det ges utrymme för matvagnar att ställa sig på angränsande parkering (se figur 12) för de besökare som blir sugna på något gott, exempelvis under filmvisningarna då gallerians butiker och restauranger är stängda. Totalt är det 16 parkeringsplatser som för en sommar ger plats åt gestaltningen (se figur 12).

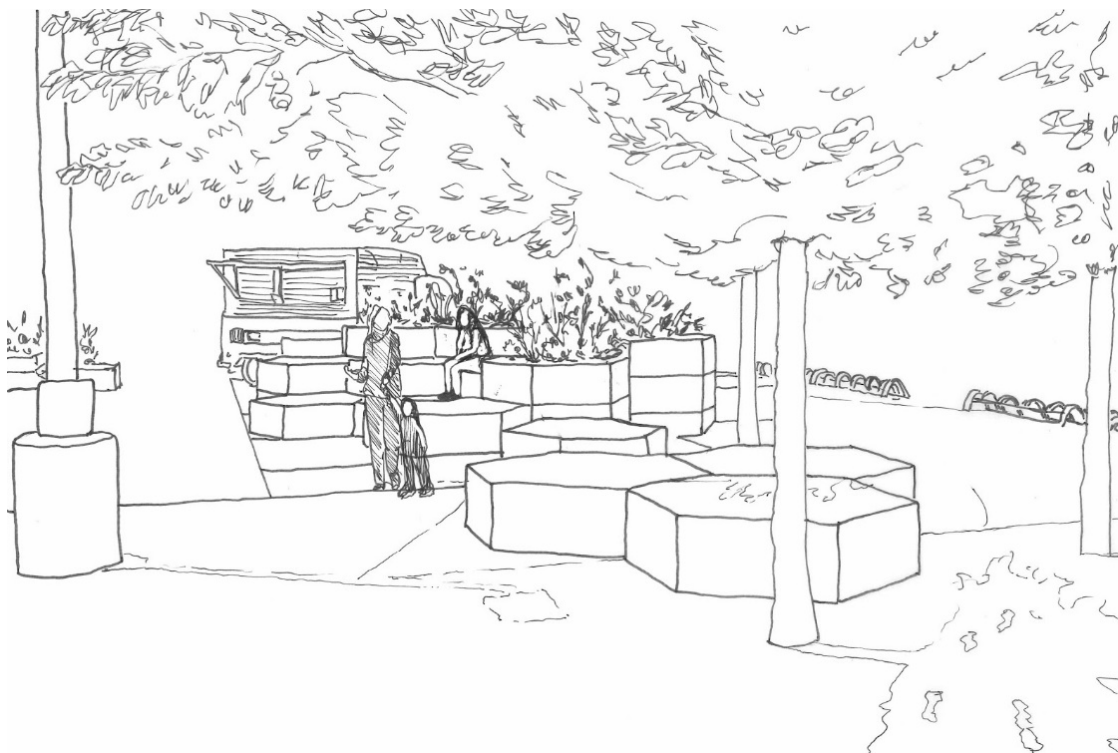
Figur 12. Plan som visar gestaltningsförslaget. Moduler skapar sittplatser och växtbäddar i olika höjd. I mitten syns de flyttbara stolar som kan tas fram vid behov vid exempelvis filmvisningar. Illustration: Lisa Ersson

Mötesplats på dagen

Vid utformandet av mötesplatser dagtid tas det hänsyn till att platsen ligger i sydvästligt läge. Därför sätts ett triangulärt segel upp i tre utav lyktstolparna som idag finns på platsen (se figur 12). Seglet är tänkt att ge skugga varma sommar dagar och skydd från regn vid behov. Det ska också bidra till att göra skalan på platsen mer mänsklig genom att skapa rumslighet i form av tak. Det naturligt halvskuggiga läge som de befintliga träden ger utnyttjas genom att sittplatser placerats under dem (se figur 12 & 13).

Modulerna ställs i olika formationer och höjd vilket bildar rumslighet på platsen och tillsammans med växtlighet skapas en mer mänsklig skala. De har även avskärmande och skyddande funktioner som samtidigt är delvis transparenta, vilket gör att man undviker att platsen upplevs otrygg när det inte går att se igenom. Utformningen skapar även avgränsningar och skydd mot bilarna som rör sig på resterande delar av parkeringen.

Formen på modulen gör att besökaren är friare att välja hur den vill sätta sig då storlek och utformning gör att det går att sitta både flera tillsammans eller själv. Modulerna staplas på varandra och på så vis skapas sittplatser med skydd i ryggen och en trappstegslik formation med god utsikt över platsen. Modulernas placering och uppbyggnad är anpassade för att ge utblick mot gallerians fasad (se figur 15), mot lekplatsen och gångstråket på gallerians västra sida. Detta för att ge möjlighet till att ha överblick över lekande barn, förbipasserande människor och filmvisningen.

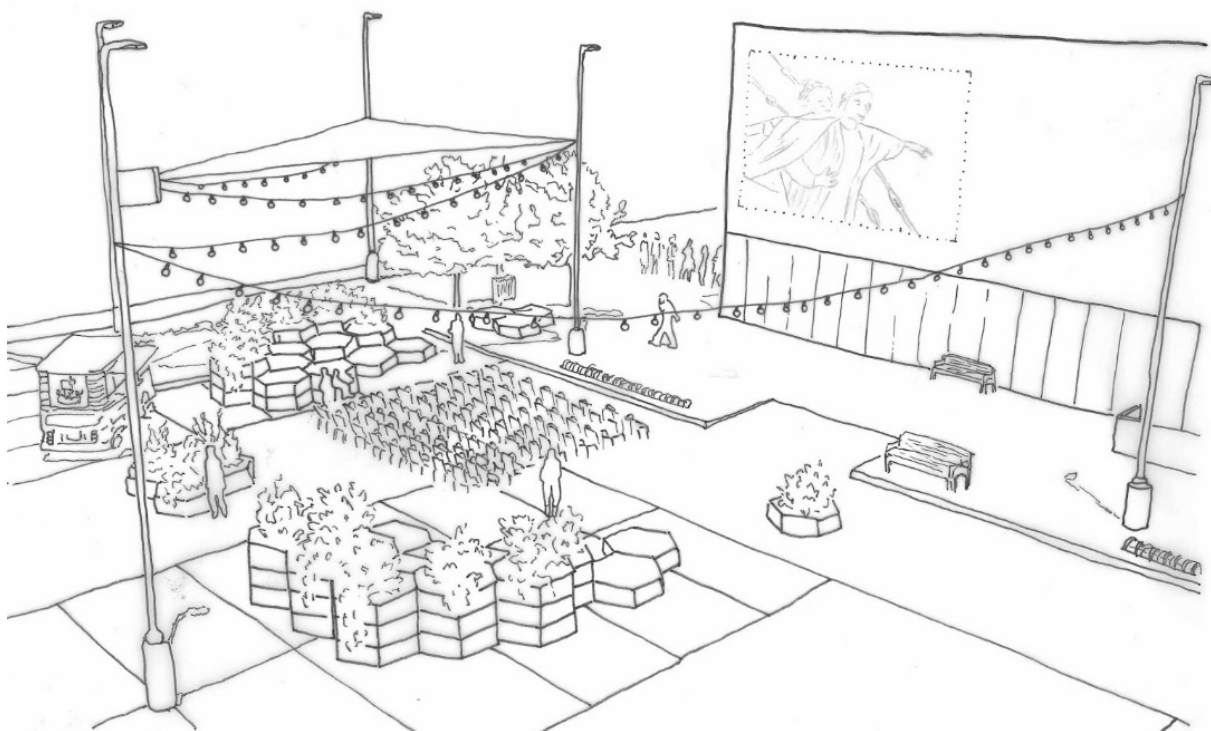
Figur 13. Sittplatser i både sol och skugga skapas då träd och upphängt triangulärt segel ger skydd.
Illustration: Astrid Bergström

Sommarbiograf på kvällen

På kvällen kan en förvandling av platsen äga rum: slingor av färgglada små lampor fästa i lyktstolparna tänds upp och skapar en inbjudande atmosfär samt bidrar till en känsla av trygghet. Hopfällbara stolar plockas fram ur dess förvaring i modulerna (se figur 16) och ställs fram i rader blickandes mot gallerians nordvästra sida, där den vita fasaden på gallerian lysas upp när filmen börjar rulla (se figur 14). Efter en solig dag har asfalten värmts upp vilket skapar ett behagligt klimat att vistas på under kvällen. Valet att placera utomhusbion vid entrén och busshållplatserna vid Gottsunda centrum är motiverat då det troligtvis medför att fler grupper av människor rör sig på platsen kvällstid vilket kan leda till en ökad upplevd trygghet.

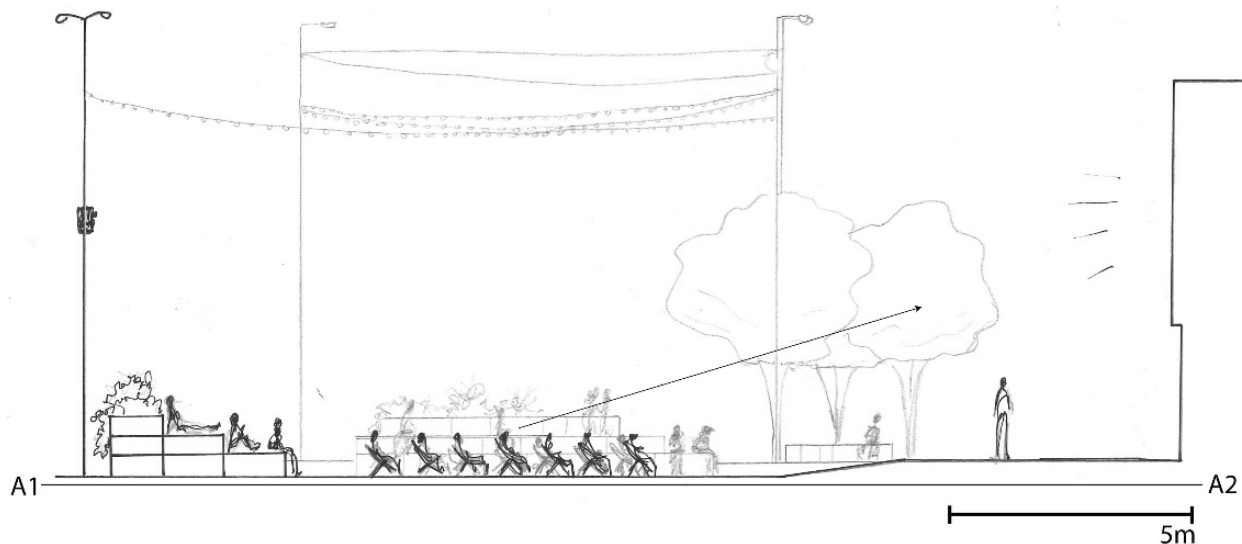
Projiceringen av filmerna sker på fasadens övre halva, vilket innebär att besökarna inte kommer att störas av att människor går förbi vid gångstråket, eller att personer hindras från att ta sig till och från huvudentrén (se figur 15).

Då platsen ligger i kvällssol är tiden runt augusti månad bäst lämpad för sommarbio, då är kvällarna både ljumna och mörkare. Filmvisningarna kan förslagsvis börja vid gallerians stängning kl. 21, då trafiken på parkeringsplatsen avtar och bullret minskar. Att människor utan problem kan använda gångstråket ses som en positiv aspekt då förbipasserande kan lockas att ta del av filmvisningen. Som nämnt tidigare kan aktiviteter såsom sommarbio locka en bred publik (Zimm 2016) vilket är förhoppningen med förslaget.

Figur 14. Förslaget i sin helhet. På kvällen kan de flyttbara stolarna tas fram så att fler får plats att se på bion. Illustration: Astrid Bergström

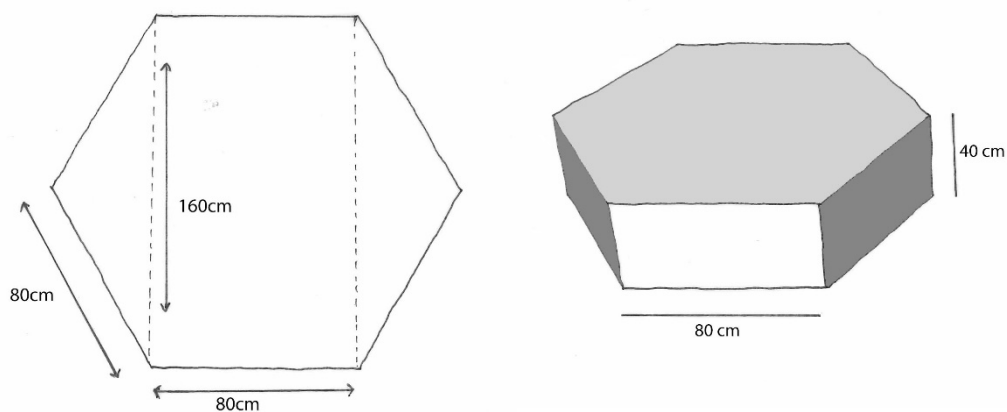

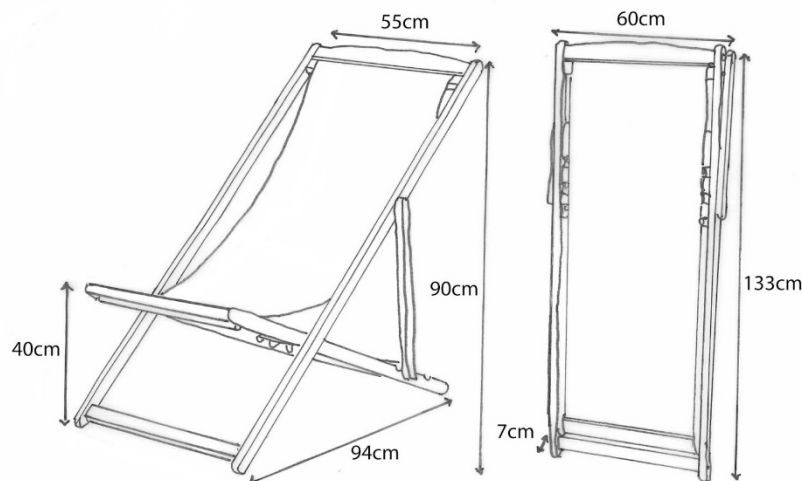
Figur 15. Vy över området. Genom att projicera filmen högt på fasaden kan människor passera under visningen till och från gallerian utan att det stör visningen eller hindrar passage. Den valda stolsmodellen är bakåtlutad så att man bekvämt kan se upp mot fasaden. Illustration: Lisa Ersson

Modulen

Förslaget bygger på en grundprincip där en sexkantad modul används och placeras i olika formationer för att på så sätt skapa rumslighet. Hexagonen har sidor på 0,8 meters bredd samt en höjd på 0,4 meter. Höjd och bredd är anpassade både till att fungera som sitttyta, ryggstöd och växtbädd, samtidigt som de också ska vara möjliga att kliva upp på för de som vill sitta högre upp. Hexagonen är dessutom måttanpassad så att 5 stycken hopfällbara stolar får plats i varje modul (se figur 16 & 17). Material som används för byggandet ska vara återanvändbart och modulerna ska gå att återvinna eller användas på annan plats vid behov. Förslagsvis kan modulerna byggas i något sorts trämaterial.

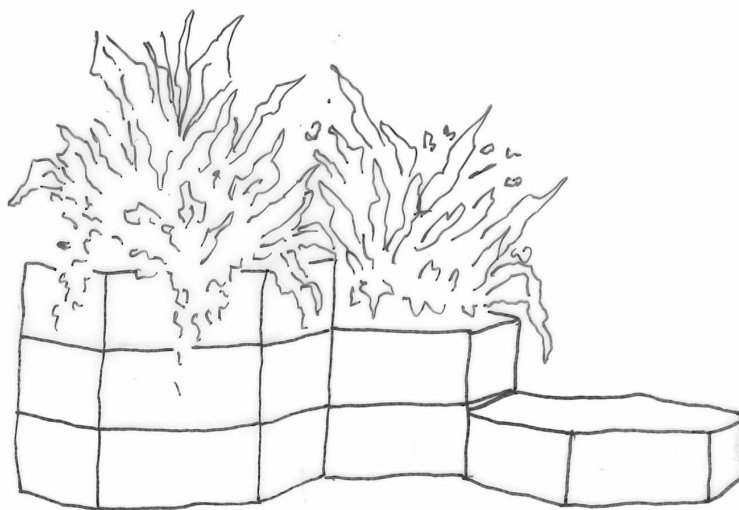
Figur 16. Visar måtten på modulen. Modulerna på marknivå fungerar som förvaring för de flyttbara stolarna. Med dess höjd och bredd skapas utrymme att lagra 5 stycken stolar i varje modul. Illustrationer: Astrid Bergström

Figur 17. Stolarna som tas fram vid biovisningar är hopfällbara och får plats i modulerna då de inte används. Stolsmodellen har standardmått och är platseffektiv men samtidigt bekväm, så att besökaren kan luta sig tillbaka och njuta av filmvisningen.
Illustration: Astrid Bergström

Växtval

Växtlighet ska väljas anpassat till ståndort. Detta innebär att förslaget kräver sol- och torktåliga växter då platsen är exponerad för mycket sol. Då planteringar står i ett öppet läge bör växtlighet även tåla vind. Växtbädden i modulerna är begränsad, vilket medför att växtval måste anpassas till jorddjup. Bäddens storlek påverkar även den vattenhållande förmågan, vilket bör tas hänsyn till vid utformningen av skötselplan. Växtligheten ska, förutom att generera estetiska kvalitéer även bidra som rumsskapande element och som avskärmning. Växtligheten ska därmed inneha arkitektoniska kvalitéer som bidrar med volym, exempelvis högre växter med stor bladmassa kan användas (se figur 18).

Figur 18. Principskiss på hur växtlighet kan utformas i kombination med modulerna. Illustration: Astrid Bergström

Diskussion

I följande kapitel diskuteras gestaltningen och de val som lett fram till resultatet, dvs. val av litteratur, plats och metod.

Syftet med uppsatsen var att undersöka hur tillfällig landskapsarkitektur kan skapa förutsättningar till ett livfullare stadsliv i en utemiljö som idag upplevs som otrygg och ofunktionell för fotgängare, samt undersöka hur detta kan öppna upp för nya uppfattningar om hur stadens offentliga ytor kan användas. Vi ämnade även undersöka vad som bidrar till att människor väljer att uppehålla sig på en plats i det offentliga rummet och hur kulturella evenemang kan spela en roll i detta.

Frågeställningen var: *Hur kan tillfällig landskapsarkitektur gestaltas för att skapa förutsättningar för ett mer livfullt Gottsunda centrum sommartid?*

Diskussion av gestaltning

Att arbeta med tillfällig landskapsarkitektur innebär en flexibilitet som möjliggör för en snabbare reaktion på nya behov (Lydon & Garcia 2015). Att veta med säkerhet hur förslaget skulle mottas i praktiken är svårt, men kända exempel som inspirerade till förslaget, som exempelvis sommargångator i Stockholm (Stockholm stad 2019) och Ice Cinema i Montreal (Valois 2006), har båda varit populära bland befolkningen. De flyttbara stolarna och filmvisningarna inbegriper ett visst mått av interaktivitet vilket Urbanowicz och Nyka (2016) hävdar är ett sätt att stimulera till aktivitet. Framför allt var gestaltningen ett förslag på en snabb och flexibel lösning vid Gottsunda centrum, som skulle bidra till att förändra hur platsen uppfattades och användes i väntan på planerad exploatering. Förslaget skulle förhoppningsvis bidra till att platsen befolkades och att fler aktiviteter skapades. På så sätt skulle gestaltningen skapa förutsättningar till ett mer livfullt Gottsunda centrum.

En central del i förslaget var den sexkantiga modulen. Måtten anpassades så att modulen skulle kunna hysa ett flertal funktioner, vilket innebar vissa kompromisser. Då modulen skulle kunna fungera som både sittyta, trappa, ryggstöd, växtbädd och förvaringsbox fanns risken att utformningen inte är ultimata utifrån något av dessa kriterier. Som trappa blir stegen kanske lite stora, som ryggstöd lite lågt och som sittyta i förhållande till ryggstöd lite lång. De flyttbara stolarna, som modulerna inhyser, är dock ett bra sätt att låta besökarna skapa nya strukturer på platsen vilket Gehl (2010, ss. 144-145) beskriver som önskvärt.

En positiv aspekt med tillfällig landskapsarkitektur anses vara att det är kostnadseffektivt (Uppsala kommun 2017) och skapandet av en enkel men mångfunktionell modul var ett sätt att göra tillverkningen effektiv och därmed billigare. De flyttbara stolarna, tekniska lösningar och den förvaltning som krävs för att kunna bedriva en utomhusbio kan dock medföra ökade kostnader för förslaget. Tekniken och de flyttbara stolarna innebär att personal behöver vara på plats och låsa upp modulerna, placera ut stolarna samt ansvara för att de samlas upp igen och försvunna stolar skulle behöva ersättas. Jämfört med andra projekt som innehåller tillfällig arkitektur, som exempelvis parklets, är förslaget möjligtvis ett mer påkostat projekt som kräver större underhållskostnader. I förhållande till ett stort byggprojekt, som de planer som Uppsala kommun (2019) har för området, är dock förslaget fortfarande billigt. Genom temporära lösningar kan nya

uppfattningar om platser samt kunskaper om hur de kan användas skapas (Valois 2006), dessa kunskaper kan vara värdefulla i byggandet av mer permanenta strukturer (Zimm 2016). Detta kan alltså medföra att tillfälliga gestaltungsförslag kan bidra till mer hållbara permanenta lösningar. En ekonomisk och hållbar aspekt av förslaget var dessutom att det är tänkt att kunna appliceras på andra liknande platser. Resultatet är platsspecifikt, men materialet är tänkt att kunna återanvändas.

Förslaget ockuperade 16 stycken parkeringsplatser. Att ta parkeringar i anspråk och göra dem vistelsevänliga för människor kan ses som en aktion där bilens plats i staden ifrågasätts (von Schönfeld & Bertolini 2017). En förhoppning var att förslaget kunde bidra till att skapa opinion om att Gottsunda centrum behövde en attraktivare och livfullare utemiljö och att ytan avsedd för bilar var oproportionerligt stor. De många och relativt väl använda parkeringsplatserna vittnade dock om att många åkte bil till centrumet. Förslaget skulle därmed kunna skapa irritation och oro hos bilister då deras utrymme begränsades. Med detta i åtanke var det dock, i det stora hela, relativt få parkeringar som togs i anspråk. Vi går mot tider där samhället alltmer ställs om från ett fossildrivet och bilorienterat samhälle till ett mer miljömässigt hållbart. Att ta parkeringar i anspråk kan ses vara ett led i detta.

Platsens påverkan på gestaltningen

Vid platsbesöken upplevdes den valda platsen vid Gottsunda centrum ha en oattraktiv vistelsemiljö för fotgängare och en stor del i undersökandet var att undersöka hur en tillfällig gestaltning kunde bidra till att förändra detta. Platsens påverkan på gestaltungsförslaget var stor och en annan typ av plats hade förmodligen resulterat i ett helt annat förslag. Rumslighet och mänsklig skala är en viktig faktor när det kommer till att bedöma om en plats upplevs bra eller dålig (Gehl 2010, s. 164). Vanliga rumsskapande element i utemiljöer, såsom fullvuxna träd, buskar och byggnader kan fungera som naturliga skydd mot solljus, regn och vind. En problematik som uppstod var att skapa rumslighet och volym med hjälp av temporära och relativt små konstruktioner. Om växtlighet och rumsskapande element redan hade funnits på platsen hade gestaltningen inte i lika stor utsträckning behövt handla om att skapa rumslighet och skyddande element. Att tillämpa tillfällig landskapsarkitektur på en plats som, liksom den valda platsen vid Gottsunda centrum, saknar många av dessa rumsskapande element kan därför bli problematiskt då det är svårt att bygga upp i en tillfällig gestaltning. Gestaltningen styrdes därför delvis av försök att skapa rumslighet genom att bygga upp volymer med moduler, använda växter i den mån som gick, samt genom att hänga upp rumsskapande och skyddande element.

En annan aspekt som styrde gestaltningen var att skapa skydd från trafiken, vilket är viktigt för att skapa attraktiva platser (Gehl 2010, s. 91). Behovet av att skapa skydd och stänga av från trafik ledde till att förslaget behövde ta en större yta i anspråk för att tydliggöra dess plats. Om hänsyn inte hade behövts tas till trafik hade förslaget alltså möjligtvis kunnat koncentreras till en mindre yta och varit mindre utspjutt.

Om hänsyn till ovan beskrivna aspekter inte hade behövts tas hade förslaget möjligtvis kunnat bestå av en mer experimentell och konstnärlig utformning, vilket Vu et al. (2018) menar är en spännande del i användandet av tillfällig

landskapsarkitektur. Ett större fokus hade även kunnat ligga på att skapa livfullhet och dagsaktiviteter istället för att utforma sittplatser. Tillfällig landskapsarkitektur behöver alltså inte fungera som en förbättrande åtgärd, vilket det gjort i denna uppsats, utan snarare som ett komplement i en redan omtyckt miljö, som med fördel innehåller rumsskapande element. En intressant fråga för vidare undersökning är om och hur landskapsarkitekter kan planera för flexibilitet i mer permanenta gestaltningar där flexibla element, istället för att vara en åtgärd för att förbättra en dåligt fungerande gestaltning, istället används för att skapa ytterligare liv och variation i utemiljöer.

Metodval

Att ha Gehl (2010) som huvudlitteratur innebar att litteraturen och därmed gestaltningen hade ett fokus på människors aktivitet i staden. Litteraturen bidrog till att förstå orsaker till varför Gottsunda centrum upplevdes ha en oattraktiv vistelsemiljö för fotgängare. Den gav under arbetets gång även insikten att platsen skulle behöva mer genomgripande förändringar, exempelvis i form av större och mer permanenta rumsskapande element. Dessa förändringar kunde inte skapas enbart med hjälp av tillfällig landskapsarkitektur. Platsen valdes utifrån kriteriet att den ansågs vara i behov av förändring, men kanske hade det varit bättre att göra ett komplement på en mer välfungerande plats då det finns en risk att det tillfälliga gestaltungsförslaget inte räcker till. Tillfällig landskapsarkitektur kan ha andra funktioner och syften att fylla som komplement de permanenta strukturer som redan finns.

En problematik med metoden var att den litteratur som valdes var anpassad för mer traditionell landskapsarkitektur med permanenta strukturer, men den applicerades på tillfällig landskapsarkitektur. Litteraturen var inriktad på att skapa strukturer som är svåra att skapa med tillfällig landskapsarkitektur, samtidigt som den inte heller är anpassad till att ta tillvara på fördelarna som det temporära kan medföra. Den friare och mer experimentella arbetsmetoden som tillfällig landskapsarkitektur kan innebära (Vu et al. 2018) hade möjligtvis i högre grad kunnat utforskas om arbetets teoretiska fokus på människors aktivitet i staden hade varit mindre. En metod som hade kunnat användas i arbetet istället för en lika omfattande litteraturstudie, var att basera gestaltungsförslaget på intervjuer av användarna av platsen. Att analysera platsen utifrån människors aktivitet behöver inte ge en rättvisande bild av vad människorna som rör sig där faktiskt är intresserade av. Intervjuer hade kunnat ge en bättre insikt i människors faktiska behov och önskemål. I och med att förslaget innehåller en kulturell aspekt i form av filmvisningar, hade även intervjuer med yrkessamma inom andra discipliner eller kulturinstitutioner varit relevant.

Tidsaspekten var en begränsande faktor i arbetet som bland annat medförde att analys av platsen skedde ett fåtal gånger. Platsanalyserna skedde dock under varierade tider på dygnet och på olika dagar för att ge så korrekt bild av platsen som möjligt. Att besöken skedde på vintern medför en risk att analysen av aktivitet och användning av platsen skiljer sig från om den gjorts under sommarperioden. Det hade därför varit en fördel om platsanalysen hade kunnat ske vid samma årstid som gestaltungsförslaget är tänkt att äga rum. Vid platsbesöken noterades dock ett antal aspekter som kunde tänkas gälla alla årstider, exempelvis den bristande

skalan på platsen som en effekt av stora byggnader och ytor avsedda för trafik, avsaknaden av olika typer av aktiviteter samt de otillfredsställande sittplatserna. Det fanns därmed en del slutsatser som kunde dras som var till nytta vid utformandet av gestaltningen.

Nästa steg

Vidare undersökningar för arbetet är att utreda hur samarbetet kan se ut inom kommunen mellan landskapsarkitekter och exempelvis kulturförvaltningen vid användandet av kulturella evenemang inom landskapsarkitektur. Det behövs även utredas hur organisationen av filmvisningar kan ske. Organisationen av filmvisningar skulle antingen kunna ske kommunalt eller av icke-vinstdrivande privata aktörer. Tekniska lösningar för filmvisningar samt byggande av moduler behöver utforskas ytterligare. Skissande i skala 1:1 på plats är en metod som skulle kunna användas vid vidareutveckling av gestaltningen. Det är även aktuellt med ett samarbete med Trafikverket för den temporära avstängningen av parkeringsytan.

Referenser

- Allt ljus på Uppsala 2020. (2020). *Om allt ljus på Uppsala*. Tillgänglig: <https://www.alltljuspaupsala.se/om-allt-ljus-pa-upsala/> [2020-03-16]
- Antimodular Research. (u.å.). *Bodie Movies*. Tillgänglig: http://www.lozano-hemmer.com/artworks/body_movies.php [2020-03-16]
- Dahlin, Å. (u.å.). *Staden där vi möts, Arkitektur och kultur i det offentliga rummet*. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Stockholm stad. Tillgänglig: <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1885158> [2020-03-16]
- Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington: Island Press
- Howett, C. M. (1985). Landscape Architecture: Making a Place for Art. *Places*, vol. 2(4), ss. 52-60. Tillgänglig: <https://escholarship.org/uc/item/0632j8hh> [2020-03-16]
- Lantmäteriet. (2020). *Lantmäteriet: Tätortskartan Raster*. [Kartografiskt material]
- Littke, H. (2016). Revisiting the San Francisco parklets problematizing publicness, parks, and transferability. *Urban forestry & Urban Greening*, vol. 15, ss. 165-173. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2015.12.010> [2020-03-16]
- Lydon, M. & Garcia, A. (2015). *Tactical urbanism: short-term action for long-term change*. Washington, DC: Island Press/Center for Resource Economics. Tillgänglig: <https://doi.org/10.5822/978-1-61091-567-0> [2020-03-16]
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge: MIT Press.
- Milburn, L.-A.S. & Brown, R.D. (2003). The relationship between research and design in landscape architecture. *Landscape and Urban Planning*, vol. 64, ss. 47-66. Tillgänglig: [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(02\)00200-1](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00200-1) [2020-03-16]
- Schaller, S. & Guinand, S. (2018). Pop-up landscapes: a new trigger to push up land value?. *Urban Geography*, vol. 39, ss. 54-74. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1080/02723638.2016.1276719> [2020-03-16]
- Stockholm stad. (2019). *Levande Stockholm 2020*. Förslag till platser och fortsatt utveckling. Tillgänglig: <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/sa-arbetar-staden/trafik/offentliga-rum/levande-stockholm/beslut-levande-stockholm-2020.pdf> [2020-03-16]
- Stockholm stad. (2020). *Levande Stockholm*. Tillgänglig: <https://trafik.stockholm/gator-torg/levande-stockholm/> [2020-03-16]
- Tonnelat, S. (2010). The sociology of urban public spaces. I: Wang, H., Savy, M., Zhai, G., *Territorial Evolution and Planning Solution: Experiences from China and France*. Paris: Atlatis Press, ss. 84-92. Tillgänglig: http://stephane.tonnelat.free.fr/Welcome_files/SFURP-Tonnelat-published.pdf [2020-03-16]
- Uppsala kommun. (2017). *Arkitekturpolicy*. Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/organisation-och-styrning/publikationer/arkitekturpolicy/arkitekturpolicy/> [2020-03-16]
- Uppsala kommun. (2019). *Gottsundaområdet, Planprogram 2019*. Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/contentassets/9f62a66e449042ae81ba39f9578d11d9/pla-nprogram-for-gottsundaområdet.pdf> [2020-03-16]
- Uppsala kommun. (2020). *Kommunkarta, baskarta*. [Kartografiskt material]

- Urbanowicz, K. & Nyka, L. (2016). Media architecture and interactive art installations stimulating human involvement and activities in public spaces. *CBU International Conference Proceedings*, vol. 4, ss. 591–596. Tillgänglig: https://www.researchgate.net/publication/309098604_MEDIA_ARCHITECTURE_AND_INTERACTIVE_ART_INSTALLATIONS_STIMULATING_HUMAN_INVOLVEMENT_AND_ACTIVITIES_IN_PUBLIC_SPACES [2020-03-16]
- Valois, N. (2006). Experiencing Art in the Montreal Landscape [Speaking of Places]. *Places*, vol. 18(1), ss. 76-79. Tillgänglig: <https://escholarship.org/uc/item/9hj0n73s> [2020-03-16]
- von Schönfeld, K. & Bertolini, L. (2017). Urban streets: Epitomes of planning challenges and opportunities at the interface of public space and mobility. *Cities*, vol. 68, ss. 48-55. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.04.012> [2020-03-16]
- Vu, A.V., Pham, T.A.T. & Pham, T. (2018). Pop-up landscape architecture in Ho Chi Minh City: Cases of creating livable city for all. *MATEC Web of Conferences*, vol. 193, ss. 1-10. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1051/mateconf/201819304002> [2020-03-16]
- Zimm, M. (2016). *Tillfällig arkitektur ger plats för kultur*. Stockholm stad. Tillgänglig: <https://smartkreativstad.com/wp-content/uploads/2017/10/Tillfallig-arkitektur-ger-plats-f%C3%B6r-kultur-bilaga-1-6.pdf> [2020-03-16]